

<https://doi.org/10.62837/2026.5.254>

ZƏMİNƏ MUSTAFAYEVA
phD ATU

AZƏRBAYCAN VƏ ALMAN DİLLƏRİNDƏ FRAZEOLoji VAHİDLƏRİN SİNONİMLİYİ

Açar sözlər: frazeoloji vahid, sinonimlik, Azərbaycan dili, alman dili, müqayisəli dilçilik, semantika, tərcümə.

Keywords: phraseological unit, synonymy, Azerbaijani language, German language, comparative linguistics, semantics, translation.

Ключевые слова: фразеологическая единица, синонимия, азербайджанский язык, немецкий язык, сравнительная лингвистика, семантика, перевод.

Giriş

Frazeoloji vahid və sinonimlik anlayışı

Bu məqalədə Azərbaycan və alman dillərində frazeoloji vahidlərn sinonimliyi müqayisəli şəkildə araşdırılır, onların semantik xüsusiyyətləri və milli-mədəni fəəqləri təhlil edilir.

Frazeoloji sinonimlə dilin zənginliyni göstərir və nitqin daha təsirli qurulmasına imkan yaradır. Onlar üslubi baxımdan da fərqlənə bilər; biri daha çox danışıq üslubunda, digəri isə bədii üslubda işlənə bilər.

Frazeoloji vahidlər dilin sabit söz birləşmələridir və onların mənası ayrı-ayrı sözlərin mənasından tam şəkildə çıxmır. *Bu vahidlər məcazi mənə daşıyır və çox zaman obrazlı ifadə vasitəsi kimi işlənir*. [1, 6] Sinonimlik isə dil vahidlərinin eyni və ya yaxın mənə ifadə etməsi ilə bağlıdır. Frazeoloji sinonimlər müxtəlif formalarda olsa da, eyni məzmunu və emosional çaları ifadə edə bilər. Məsələn, Azərbaycan dilində *“başını itirmək”, “özünü itirmək”* ifadələri yaxın mənalı frazeoloji sinonimlərdir. *“Frazeoloji sinonimlər dilin zənginliyini göstərir və nitqin daha təsirli qurulmasına imkan yaradır”*. [6, 2] Onlar üslubi baxımdan da fərqlənə bilər; biri daha danışıq üslubunda, digəri isə bədii üslubda işlənə bilər.

Azərbaycan dilində frazeoloji sinonimlər geniş yayılmışdır. Eyni anlayışı müxtəlif obrazlarla ifadə edən bir çox sabit birləşmələr mövcuddur. Məsələn:

- * *“çox sevinmək” mənasında:*
- * *“göylərə uçmaq”*
- * *“sevincindən yerə-göyə sığmataq”*
- * *“qorxmaq” mənasında:*
- * *“ürəyi ağzına gəlmək”*
- * *“canına üşütmə düşmək”*
- * *“aldatmaq” mənasında:*
- * *“gözünə kül üfürmək”*

* “baş aldatmaq”

Bu ifadələr semantik baxımdan yaxın olsa da, onların emosional təsir gücü və işlənmə mühiti fərqlənə bilər.[3, 6] Azərbaycan frazeologiyasında insan orqanları ilə bağlı ifadələr xüsusi yer tutur: “ürəyi yanmaq”, “gözü düşmək”, “dili tutulmaq” və s. Bu xüsusiyyət dilin milli-mədəni obrazlılığını göstərir.

Alman dilində frazeoloji sinonimlər geniş inkişaf etmişdir. Alman frazeologiyası daha çox gündəlik həyat, əmək fəaliyyəti və psixoloji vəziyyətlərlə bağlı obrazlar üzərində qurulur Məs:

* “sevinmək” mənasında:

* “vor Freude in die Luft springen” (sevincdən havaya tullanmaq)

* “aus dem Häuschen sein” (özündən getmiş halda sevinmək)

* “qorxmaq” mənasında:

* “kalte Füße bekommen” (ayaqları soyumaq)

* “das Herz rutscht in die Hose” (ürəyi şalvara düşmək)

* “aldatmaq” mənasında: çox

* “jemanden hinters Licht führen” (kimisə işığın arxasına aparmaq)

* “jemanden an der Nase herumführen” (kimisə burnundan tutub gəzdirmək)

Bu ifadələr göstərir ki, alman dilində də insan hissləri və davranışları məcazi şəkildə ifadə olunur[4,6]. Bir çox hallarda Azərbaycan və alman dillərindəki frazeoloji vahidlər fərqli obrazlardan istifadə etsə də, eyni mənə verir.

Azərbaycan və alman dillərində frazeoloji sinonimliyinin müqayisəsi

Hər iki dilin frazeoloji sistemində sinonimlik mühüm yer tutur. Oxşar cəhət ondan ibarətdir ki, həm Azərbaycan, həm də alman dillərində emosional vəziyyətlər daha çox məcazi ifadələrlə verilir. Məsələn:

Azərbaycan dili, Alman dili Məna

- ürəyi ağzına gəlmək *das Herz rutscht in die Hose* çox qorxmaq
- göylərə uçmaq *vor Freude in die Luft springen* çox sevinmək
- gözünə kül üfurmək *jemanden hinters Licht führen* aldatmaq

Bu nümunələr göstərir ki, müxtəlif dillər eyni psixoloji vəziyyəti fərqli obrazlarla ifadə edir. Azərbaycan dilində daha çox emosional və poetik çalar hiss olunur, alman dilində isə məntiqi və konkret obrazlara üstünlük verilir.

Deyilənlərdən bu nəticəyə gəlmək olur ki, Azərbaycan və alman dilləri müxtəlif dil ailələrinə məxsus olsa da, onların frazeoloji sistemlərində və müəyyən oxşarlıqlar və semantik paralellər müşahidə olunur. Xüsusilə sinonimlik münasibətləri bu sahədə maraqlı tədqiqat istiqamətlərindən biridir. Frazeoloji sinonimlər eyni və yaxın mənə ifadə edən, lakin müxtəlif leksik quruluşa malik olan sabit ifadələrdir.[5,6]

Digər mühüm məqam odur ki, bəzi frazeoloji vahidlərin tam ekvivalenti olmur. Belə hallarda yalnız semantik yaxınlıq müşahidə edilir. Bu isə tərcümə zamanı müəyyən çətinliklər yaradır.

Frazeoloji sinonimliyin tərcümədə rolu

Frazeoloji vahidlərin tərcüməsi dilçilikdə ən mürəkkəb məsələlərdən biridir. Tərcümə zamanı yalnız sözlərin deyil, həm də ifadənin məcazi mənasının və emosional təsirinin qorunması vacibdir. Əgər frazeoloji vahidin digər dildə tam qarşılığı varsa, tərcümə daha asan olur. Məsələn:

* “*göylərə uçmaq*” — “*vor Freude in die Luft springen*”

Lakin bəzi hallarda ifadənin yalnız məzmunu saxlanılır, obraz dəyişir. Bu zaman tərcüməçi həm dilin strukturunu, həm də milli-mədəni xüsusiyyətləri nəzərə almalıdır.

Frazeoloji sinonimlərin düzgün tərcüməsi xalqlar arasında mədəni əlaqələrin və qarşılıqlı anlaşmanın inkişafına da kömək edir.

Ədəbiyyat

1. Vəliyev, M. Azərbaycan dilinin frazeologiyası. Bakı: Elm nəşriyyatı, 1985.
2. Həsənov, H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı: Maarif, 2001.
3. Çobanoğlu, B. Frazeologiya və semantika məsələləri. Bakı: Elm və Təhsil, 2014.
4. Fleischer, W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1997.
5. Burger, H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010
6. Palm, C. Phraseologie: Eine Einführung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1995.

Xülasə

Deməli, dil yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də xalqın dünyagörüşünü, mədəniyyətini və düşüncə tərzini əks etdirən mühüm sistemdir. Bu baxımdan frazeoloji vahidlər xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Frazeoloji vahidlər dilin obrazlılığını artırır, emosional-ekspressiv çalar yaradır və xalqın tarixi-mədəni təcrübəsini özündə əks etdirir.[6,6] Hər bir dilin frazeologiyası həmin xalqın milli xüsusiyyətlərini, məişətini və psixologiyasını öyrənmək üçün zəngin material verir.

Azərbaycan və alman dilləri müxtəlif dil ailələrinə aid olsalar da, onların frazeoloji sistemlərində müəyyən oxşarlıqlar və semantik paralellər müşahidə olunur. Xüsusilə sinonimlik münasibətləri bu sahədə maraqlı tədqiqat istiqamətlərindən biridir. Frazeoloji sinonimlər eyni və ya yaxın mənə ifadə edən, lakin müxtəlif leksik quruluşa malik olan sabit ifadələrdir.

Bu məqalədə Azərbaycan və alman dillərində frazeoloji vahidlərin sinonimliyi müqayisəli şəkildə araşdırılır, onların semantik xüsusiyyətləri və milli-mədəni fərqləri təhlil edilir.

Azərbaycan və alman dillərində frazeoloji vahidlərin sinonimliyi dillərin zənginliyini və obrazlı ifadə imkanlarını göstərir. Hər iki dildə insan hiss və düşüncələri məcazi vasitələrlə ifadə olunur. Frazeoloji sinonimlər nitqin emosional təsirini artırır və üslubi rəngarənglik yaradır.

Müqayisə göstərir ki, Azərbaycan və alman dillərində bəzi frazeoloji vahidlər semantik baxımdan yaxın olsa da, onların quruluşu və obraz sistemi fərqlidir. Bu fərqlər hər xalqın milli düşüncə tərzini və mədəni xüsusiyyətlərini əks etdirir.

Frazeoloji sinonimlərin öyrənilməsi həm nəzəri dilçilik, həm də tərcümə praktikası baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu sahədə aparılan tədqiqatlar dillərarası əlaqələrin daha dərinlən anlaşılmasına imkan yaradır.

Dil yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də xalqın dünyagörüşünü, mədəniyyətini və düşüncə tərzini əks etdirən mühüm sistemdir. Bu baxımdan frazeoloji vahidlər xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Frazeoloji vahidlər dilin obrazlılığını artırır, emosional-ekspressiv çalar yaradır və xalqın tarixi-mədəni təcrübəsini özündə əks etdirir.[6,6] Hər bir dilin frazeologiyası həmin xalqın milli xüsusiyyətlərini, məişətini və psixologiyasını öyrənmək üçün zəngin material verir.

Azərbaycan və alman dilləri müxtəlif dil ailələrinə aid olsalar da, onların frazeoloji sistemlərində müəyyən oxşarlıqlar və semantik paralellər müşahidə olunur. Xüsusilə sinonimlik münasibətləri bu sahədə maraqlı tədqiqat istiqamətlərindən biridir. Frazeoloji sinonimlər eyni və ya yaxın mənə ifadə edən, lakin müxtəlif leksik quruluşa malik olan sabit ifadələrdir.

Bu məqalədə Azərbaycan və alman dillərində frazeoloji vahidlərin sinonimliyi müqayisəli şəkildə araşdırılır, onların semantik xüsusiyyətləri və milli-mədəni fərqləri təhlil edilir.

SUMMARY

MUSTAFAYEVA ZAMINA SYNONYMY OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE AZERBAIJANI AND GERMAN LANGUAGES.

This article examines the synonymy of phraseological units in the Azerbaijani and German languages from a comparative perspective. Phraseological units are an important part of the lexical system of a language and reflect the national culture, worldview, and figurative thinking of a people. The study analyzes the semantic similarities and differences between Azerbaijani and German phraseological synonyms, as well as their stylistic and cultural features. Examples from both languages demonstrate that although phraseological units may differ structurally and figuratively, they can express similar meanings and emotional nuances. The article also highlights the importance of phraseological synonymy in translation and intercultural communication. The research concludes that the comparative study of phraseological units

РЕЗЮМЕ
МУСТАФАЕВА ЗАМИНА
СИНОНИМИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В
АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

В данной статье рассматривается синонимия фразеологических единиц в азербайджанском и немецком языках в сравнительном аспекте. Фразеологические единицы являются важной частью лексической системы языка и отражают национальную культуру, мировоззрение и образное мышление народа. В исследовании анализируются семантические сходства и различия между азербайджанскими и немецкими фразеологическими синонимами, а также их стилистические и культурные особенности. Примеры из обоих языков показывают, что, несмотря на структурные и образные различия, фразеологические единицы могут выражать сходные значения и эмоциональные оттенки. В статье также подчёркивается важность фразеологической синонимии в переводе и межкультурной коммуникации. Исследование приводит к выводу, что сравнительное изучение фразеологических единиц способствует более глубокому пониманию языковых и культурных связей между языками.

Rəyçi: f. İ. n. Aygün Abdullayeva